

Quan repàs el que he escrit darrerament, veig que, de manera reiterada, he abordat, directament o per via col·lateral, la defensa del principi de la laïcitat al si de les societats organitzades, principi que, com sabem, implica que l'Estat es deslligui de les opcions religioses concretes dels seus ciutadans (opcions que tanmateix empara i defensa), i no admeti que aquestes s'interfereixin en el seu funcionament. De fet, i en virtut d'aquest principi encunyat a França (després de duríssims debats i enfrontaments amb l'Església catòlica) per una llei de 1905, que el va incorporar al seu model constitucional de valors, l'Estat francès, tot acceptant l'existència d'un ensenyament confessional associat, es manté, però, garant d'una educació pública oberta a tots, neutra, i no sotmesa a cap dogma filosòfic ni religió.

Estem, doncs, davant un principi —el de la laïcitat— que, si s'accepta en bloc, deixa el pensament religió a la intempèrie, és a dir, sense protecció de l'estat, el qual, això sí, garanteix que cadascú pugui viure d'acord amb els seus principis religiosos, sempre que aquests no impliquin imposició als altres o no contravinguin drets constitucionalment protegits.

Si deixem, però, el camp específic de l'ensenyament i ens referim al més ample de les relacions església-estat, podrem aviat comprovar que aquest laïcisme —que en un sentit més ample es confon amb la idea de secularitat— és un fet que s'ha anat imposant de manera contínua i imparabile en el nostre món a mesura que els estats han anat exigint una completa autonomia respecte del poder religió.

Aquest fet —que a mi em sembla tan indiscutible com inevitable— no és, però, acceptat pacíficament per l'Església oficial (pels bisbes, en definitiva), la qual, empesa per una llarga tradició de poder real sobre els homes i les societats, considera com un “mal” aquest laïcisme, aquesta secularització que ja no accepta com a principis de la vida en comú els derivats de la doctrina de l'Església, sinó —i només— els valors culturals respecte dels quals hi ha un acord majoritari entre els ciutadans que configuren els estats. I aquesta diversa manera d'entendre les relacions humanes en el marc de les societats polítiques estatals (o fins interestatals) provoca, lògicament, la confrontació de dues concepcions de la vida absolutament oposades: la que demana una interacció clara entre religió i poder polític i la partidària de la laïcitat.

Per una banda tenim la visió dels partidaris de mantenir la influència de la religió en les estructures del poder polític civil, els quals, partint com parteixen d'una Veritat revelada que no és lícit contradir, acaben negant l'autonomia dels Estats per a regular el seu *statu quo* quan aquest contradiu —o simplement no concorda— amb aquella Veritat inalterable. I conseqüentment, neguen als Estats la competència per a —com diuen ells— supplantar amb la legislació civil la llei de Déu i l'ordre natural de la

---

¹ Ponència presentada a la Jornada de Teologia celebrada a El Toro el diumenge 7 de novembre de 2004.

creació. En definitiva, neguen als poders legalment i democràticament constituïts autonomia per a legislar sobre qüestions com el divorci, com l'ensenyament de la religió a les escoles —el Cardenal Rouco ha afirmat fa poques setmanes que “l'Estat no és competent” en matèria de la formació religiosa—, com l'avortament, com l'eutanàsia, com el matrimoni entre homosexuals, com l'adopció per part d'aquest mateixos homosexuals, com la investigació sobre cèl·lules mare, etc., qüestions —totes les que he citat— que estan lligades a comportaments ètics que, com sabem, difícilment tenen encaix dins la moral cristiana, però que no repugnen —o no repugnen al mateix nivell— a altres morals, i sobre les quals els estats, en virtut de la seva autonomia temporal, acaben legislant (més o menys àmpliament i amb millor o pitjor fortuna).

A diferència, doncs, d'aquesta concepció que jo denominaria vertical o jeràrquica, que no accepta el laïcisme i, per tant, la secularització de les societats estatals, i exigeix una absoluta subordinació o, com a mínim, un respecte del poder temporal a la “lleï de Déu” (interpretada, naturalment, per la jerarquia de l'Església Catòlica) fins al punt d'afirmar que als parlaments democràtics no els és lícit promulgar lleis que contravinguin els principis bàsics establerts per la religió, a diferència, doncs, d'aquesta concepció, els estats democràtics moderns han adoptat el principi de la seva absoluta autonomia respecte del poder religiós, i reivindiquen per a ells —al Cèsar el que és del Cèsar i a Déu el que és de Déu— el dret a concebre les lleis com un punt de trobada entre els homes, els quals, d'acord amb els mecanismes democràtics pertinents, fixen els marcs (això —i només això— són les constitucions) sobre els quals s'edificarà l'estructura convivencial.

Per als partidaris, doncs, de la secularització del poder polític —filosofia aquesta que, més o menys, inspira avui totes les constitucions dels estats democràtics moderns—, el poder terrenal ja no ve de Déu —contràriament al que pensaven els monàrquics de l'Antic Règim— sinó que emana del poble, i, per tant, les lleis terrenals no són, ni necessàriament han de ser —com afirmaven els iusnaturalistes— la traducció directa d'un presumpte Dret Natural únic, immutable i indeleble, imprès per Déu en el més pregon de la consciència humana, sinó que es limiten —més humilment— a expressar allò que vol un parlament democràticament elegit, d'acord amb una Constitució (també democràticament aprovada), que és la que regula els poders de l'Estat.

Avui, doncs, les constitucions han abandonat aquella concepció que jo qualificava com a vertical o jeràrquica de la vida política i han apostat clarament i decididament per una concepció horitzontal del poder que, molt menys ambiciosa, no surt de l'estricta àmbit humà. Dins aquesta concepció, doncs, no és ja la lleï de Déu la qui inspira els textos constitucionals, sinó la voluntat dels homes. Avui són aquests —i exclusivament aquests— els qui, mitjançant els mecanismes democràtics pertinents, parlen, debaten i arriben a acords entre ells. I quan arriben a un acord, aleshores el plasmen en un text —la Constitució— que tots després acceptaran i acataran.

Lluitar contra això i afirmar —per exemple— que el parlament espanyol no és competent per a regular el dret dels homosexuals a contreure matrimoni, adduint com a argument d'autoritat que, d'acord amb la llei divina, aquest no és un “dret existent” —com va argumentar el portaveu de la Conferència episcopal espanyola—, és actuar d'acord amb uns paràmetres que els Estats —laics com el francès o, simplement, aconfessionals com l'espanyol— no poden de cap manera acceptar, i no ho poden acceptar a conseqüència d'aquesta concepció horitzontal a què he fet referència, perquè el que resulta avui definitiu per a saber si un parlament té o no poder per a regular, per llei, una determinada matèria és dirimir si aquesta futura llei contravé o no els principis constitucionals. Res més. I si no els contravé, aleshores no hi haurà cap impediment legal per a promulgar una llei al respecte. Fet aquest que no ens impedeix, naturalment, ni tampoc ens evita a cadascú de nosaltres, cristians, d'haver de prendre posicions, i haver, per tant, de decidir si, en el nostre cas concret, en la nostra actuació personal —i digui el que digui la llei—, ens és o no lícit contreure matrimoni amb una altra persona del mateix sexe, o si ens és o no lícit practicar un avortament, o si ens és o no lícit divorciar-nos de la nostra parella, o si ens és o no lícit tenir relacions sexuals fora del matrimoni, o si ens és o no lícit tenir relacions sexuals no obertes a la procreació.

I arribats a aquest punt de la meua reflexió, formularé una pregunta que, al meu entendre, esdevé clau. És aquesta: Tot i acceptant que la secularització del món ha devaluat el poder i la influència de l'Església entre els homes, ¿comporta aquesta pèrdua de poder una depauperació forçosa del pensament catòlic o, ben al contrari, aquesta situació de precarietat el pot enriquir i vigoritzar?

No cal dir que —a la vista de les seves manifestacions— la jerarquia catòlica —i més concretament l'espanyola— sembla tenir molt clar que la secularització progressiva de la societat influirà negativament en l'evolució del pensament religiós, d'ací que, en lloc de preocupar-se de reforçar la seva *auctoritas* —concepte aquest que fa referència al prestigi i no al poder real— sembli enyorar clarament les posicions de privilegi que, a l'empara de decisions polítiques, li donin novament la possibilitat d'influir en camps com el de l'ensenyament i l'educació públiques que li estan fugint de les mans. Jo, en canvi, considero erroni aquest plantejament, i crec que només des de la intempèrie —és a dir, des d'una absoluta separació església-estat— es pot aprofundir en el pensament religiós.

Concretament és aquesta és la tesi que jo defensava en un article publicat no fa massa temps en el diari Menorca, i la defensava adduint el cas de França, exemple extrem de la separació església-estat i bressol del concepte de laïcisme: La llarga tradició d'oficialisme (i, doncs, de privilegi), que sempre ha gaudit la religió catòlica en el nostre país —argumentava jo en aquest article—, i la indiscutible influència amb què tradicionalment s'ha vist revestida, li ha implicat una existència tan planera i tan a redós del poder real (polític i econòmic) que l'Església espanyola no ha necessitat de pensadors que es forgessin en la dificultat o que vetllessin les seves armes intel·lectuals, conscients que, en un moment o altre, haurien de presentar batalla. L'Església espanyola

ha tingut, doncs, teòlegs, guardians del dogma i, sobretot, panegiristes *avant la lettre*, però no ha tingut intel·lectuals que hagin exercit una destacada influència dins la societat.

Convé d'altra banda aclarir que, quan jo parlo d'intel·lectuals o de pensadors no m'estic referint només a teòlegs, i menys encara a clergues, bisbes o prelats. Estic pensat en filòsofs, en escriptors, en científics, en laics en definitiva, que, integrats en la societat civil, despleguen la seva tasca intel·lectual sense amagar, però, la seva fe catòlica. I per molt que furgui en la nostra història, no puc trobar entre nosaltres cap pensador de la transcendència d'un Pascal, per citar un nom paradigmàtic del tipus d'intel·lectual a què estic fent referència. Observeu, però, que la figura de Pascal no es dona aïlladament, i que segurament no hauria sorgit sense l'existència paral·lela de Montaigne; com possiblement no hauria emergit a França la un pensador com De Maistre sense enciclopedistes com Diderot i, sobretot, com Voltaire; ni parlariem tampoc de l'obra de Veuillot sense tenir present la controvertida obra de Renan.

No cregueu, però, que el llistat d'intel·lectuals catòlics que ha donat la "laica" França (aquesta que, per a escàndol nostre, exigeix una escola pública sense influències de cap religió) s'atura en el segle XIX. També el segle XX ha estat força ric en intel·lectuals catòlics que han exercit la seva funció de "*maîtres à penser*", i l'han desplegat enmig d'una societat laica que ells, profundament religiosos, mai però no van qüestionar. Sense anar més lluny, ¿creieu que podríeu citar-me intel·lectuals espanyols de la talla (i de la influència catòlica!) d'un Bernanos, d'un Maritain, d'un Péguy, d'un Claudel, d'un Mauriac o d'un Guignon? I això no és una casualitat, és simplement el resultat d'una confrontació, d'allò que el príncep de Lampedusa qualificava com "un grandios diàleg entre la Fe i el Lliure Pensament", diàleg que totstemp s'ha donat —ves per on!— a la "laica" França, mentre que aquí, a la "catòlica" Espanya, bressol de panegiristes i de torquemades, aquest diàleg entre fe i cultura, entre transcendència i immanència, l'hem preferit ignorar.

Curiosament, fa un parell de setmanes, el diari londinenc *The Independent*, publicava un article d'un periodista anglès, Andreas Whittam Smith, titulat "*França, l'estudiosa filla major de l'Església*", en el qual l'autor es mostrava perplex per la força de la reflexió intel·lectual de què estava revestit el cristianisme francès. En la mateixa línia del que jo havia escrit feia uns mesos, Andreas Whittam es referia concretament als debats sostinguts entre laics cristians a la Setmana social de França, que va tenir lloc entre els dies 23 i 26 de setembre passat a Lille, i deia:

«La primera cosa que ens frapa —escriu— és el gran nombre de participants: més de 4000 persones s'han desplaçat per a reflexionar sobre qüestions de societat en el marc d'aquesta trobada de catòlics francesos. Des de fa cent anys, aquest esdeveniment té lloc tots els anys en una ciutat diferent, veritable universitat itinerant, com els agrada de dir als participants.

(...) Un altre element sorprenent d'aquesta trobada és l'absència de clergues. Contràriament als sínodes de l'Església d'Anglaterra, on els bisbes i d'altra gent de clergymen hi son presents en gran nombre, les Setmanes socials de França reuneixen

essencialment els laics. Jo vaig sentir dir que hi havia una dotzena de bisbes a Lille. En tot cas devien ser observadors silenciosos vestits de civil i mesclats entre la gent.

El fet que els catòlics laics francesos reflexionin entre ells sobre qüestions de societat prové —segons creu Andreas Whittam— del caràcter marcat de la separació entre l'Església i l'Estat a França. I és aquest tipus de reflexió la que ha acabat fent possible la recent decisió de prohibir els signes religiosos externs a les escoles i, en particular, el vel musulmà.»

A diferència del que passa a Anglaterra, on hi ha una estreta relació entre Església i Estat (si més no pel que fa a l'Església d'Anglaterra, de la qual n'és el cap el monarca), la Revolució de 1789 va crear a França un Estat laic. Tendència aquesta que es va veure reforçada l'any 1905 per una ruptura radical entre el món temporal i el món espiritual.

Curiosament, aquestes Setmanes socials s'instituïren a França l'any 1904, és a dir en ple debat sobre el laïcisme estatal, i avui continuen essent un espai de reflexió que es dona el mateix laicat. Des d'aquest punt de vista, i segons opina Andreas Whittam, «França es mostra diferent dels seus veïns més propers: Bèlgica, Alemanya i Itàlia, en el sentit que mai no ha preconitzat la constitució de partits polítics confessionals, com els demòcrata-cristians.»

Convé, però, precisar que això no s'ha aconseguit per la pressió de la jerarquia catòlica, sinó dels laics, perquè la jerarquia ha tingut grans temptacions de marxar per altres camins. De fet, no sols s'oposà durament al concepte de laïcitat que consagrà la llei de 1905, sinó que anteriorment, caigut el segon imperi, els bisbes francesos intentaren donar suport a la constitució d'un partit catòlic que propugnava el retorn a l'Antic Règim, partit, però, que sortosament fracassà. D'altra banda (i amb les excepcions que vulgueu, que segur que n'hi hagué, massa vegades els bisbes francesos han donat suport als partits d'extrema dreta, com quan, durant l'ocupació nazi, feren costat al règim de Vichy, tot i les tendències totalitàries i antidemocràtiques d'aquest. «Aquesta és la raó per la qual els bisbes han decidit de mantenir un perfil baix a l'encontre de Lille», opina Whittam, que vol també destacar un altre aspecte notable d'aquest encontre de Lille, on 4000 participants es distribuïen ells mateixos en sis fòrums per a discutir d'un llarg ventall de qüestions amb els experts. ¿I quin ha estat el resultat? Doncs —i això és el que vol destacar Whittam— «ni resolucions inflamades, ni manifestacions. Els catòlics laics s'han reintegrat al seu lloc dins la societat i s'esforcen a fer passar “dolçament” el missatge.»

D'altra banda, i amb motiu d'aquesta Setmana social, una revista francesa, *La Vie*, ha efectuat una enquesta sobre la percepció que la gent en té, d'Església a França. Val la pena que en vegem els resultats: A la pregunta “¿Està a prop dels pobres?” Contesten Sí un 62% dels interrogats. A la que demana “¿Està a prop dels rics?” Les respostes afirmatives assoleixen el 59%. A la pregunta que diu: “¿Planteja l'Església avui qüestions interessants?” Un 48% dels enquestats diu que sí. A la que demana “¿Són les respostes de l'Església interessants?” Respon que sí un 40%. I a la pregunta de si l'Església té un pes important dins la societat francesa, la resposta és la següent:

Només un 15% pensa que sí, però un 52% dels interrogats es mostren satisfets amb la situació actual.

Andreas Whittam creu que, si aquestes preguntes es fessin a Anglaterra, on l'Església gaudeix de molts més privilegis, els resultats serien força menys positius. I jo també crec que si l'enquesta es dugués a terme a Espanya, on els bisbes lluiten durament per a no perdre la seva posició preeminent dins la societat, els resultats serien més terribles encara.

I acabo: Més que cercar una influència que no pot obtenir-se si no s'assumeixen posicions de privilegi en el camp políticocial, més que transmetre el missatge subliminal que tot s'anirà en orris si el poder democràtic d'aquest país no acull les seves reivindicacions en matèria d'ensenyament, de divorci, d'homosexualitat, d'investigació en cèl·lules mare, etc., etc., (que evidentment no les recollirà), més que voler forjar una església cada dia més petita, més tancada en ella mateixa, on no hi hagi sinó un sol pensament que, en tot i per tot mereixi el *nihil obstat* del cardenal Ratzinger, en lloc d'això, jo pens que hauríem de ser capaços de llegir els signes dels temps —en el sentit que ens ensenyava Joan XXIII— i acceptar d'una vegada per totes la inevitable secularització del món i fer possible l'experiència de la fe i del compromís cristià en un món laic, en un món que no pretenem configurar a la nostra mida, però al qual sí volem transmetre el testimoni de la nostra fe.

Jo desconec l'Església missionera i, en general, el que passa a l'Església del tercer món. No opino, doncs, al respecte. Però en el nostre entorn cultural i polític, en aquesta vella i rica Europa que ha conegut el segle de les llums, que ha viscut la Revolució Francesa, que ha passat per la revolució industrial, que viu immersa en la revolució tecnològica i que, després de debatre's en sagnants guerres civils, ha apostat decididament per la democràcia com a sistema de valors, en aquesta Europa, dic, qualsevol intent de restaurar la cristiandat està condemnat al fracàs. L'únic camí que li queda al cristià és de saber viure a la intempèrie i de redescobrir el valor profètic del missatge que ha assumit a través de la fe.

Josep M. Quintana